

واکاوې شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان برای توسعه پایدار

پوهندوی دکتور گلابشاه امانی

دپارتمنت فلسفه و جامعه شناسی، پوهنځی علوم اجتماعی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

ایمیل: Gulabshahamani0@gmail.com

چکیده

تحقیق حاضر با هدف شناسایی و تحلیل شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان برای توسعه پایدار انجام شده است. روش این تحقیق کیفی و مبتنی بر رویکرد گرانددتئوری است. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق با ۱۸ نفر از کارشناسان و اساتید پوهنتون در افغانستان جمع‌آوری شده و تحلیل و تجزیه اطلاعات با استفاده از کدگذاری سه مرحله‌ای (باز، محوری و گزینشی) صورت گرفته است. یافته‌های این تحقیق در پنج مولفه اصلی چنین استنتاج شده اند: برنامه‌ریزی و اقدام همه‌جانبه (به‌عنوان شرایط علی)، تقویت و فراهم‌سازی همه فرصت‌ها (به‌عنوان شرایط زمینه‌ای)، بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و کمک‌های خارجی (به‌عنوان شرایط مداخله‌گر)، راهبردهای چندوجهی (به‌عنوان راهبردها)، و توسعه پایدار (به‌عنوان پیامدها) شناسایی و بدست آمدند. نتیجه‌گیری کلی این تحقیق نشان می‌دهد که مدیریت پایدار منابع طبیعی افغانستان نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که تمامی ابعاد و عوامل مؤثر را در بر گیرد و تنها با سامان‌دهی و اتخاذ این راهبردها است که به توسعه پایدار نائل خواهیم آمد.

کلید واژگان: شرایط و زمینه‌ها؛ راهبردها؛ مدیریت مطلوب؛ منابع طبیعی؛ توسعه پایدار؛ افغانستان

Exploring the Conditions and Contexts for Optimal Natural Resource Management in Afghanistan for Sustainable Development

GulabShah Amani

Departement of Sociology, Faculty of Social science, Kabul Unversity, Kabul, Afghanistan

Email: Gulabshahamani0@gmail.com

Abstract

This study aims to identify and analyze the conditions and contexts for optimal natural resource management in Afghanistan for sustainable development. This qualitative research is based on the grounded theory approach. Data were collected through in-depth interviews with 18 experts and university professors in Afghanistan and analyzed using a three-stage coding process (open, axial, and selective). The findings of this study are summarized in five main components: comprehensive planning and action (as causal conditions), strengthening and creating all opportunities (as contextual conditions), utilizing external capacities and aid (as intervening conditions), multi-faceted strategies (as strategies), and sustainable development (as outcomes). The overall conclusion of this research indicates that sustainable natural resource management in Afghanistan requires a comprehensive and multifaceted approach encompassing all relevant dimensions and factors. Only through the organization and adoption of these strategies can sustainable development be achieved.

Keywords: conditions and contexts; strategies; optimal management; natural resources; sustainable development; Afghanistan

ارجاع: امانی، گ. (۱۴۰۴). واکاوې شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان برای توسعه پایدار. ژورنال

علمی - تحقیقی علوم اجتماعی - پوهنتون کابل ۸(۲). ۲۱-۴۰. <https://doi.org/10.62810/jss.v8i2.378>

مقدمه

از دهه‌های گذشته تاکنون، حفاظت از منابع طبیعی همواره مورد توجه سیاست‌گذاران بوده است. با این حال، برنامه‌های اجرا شده در راستای مدیریت این منابع با توفیق چندانی حتی در کشورهای پیش-رفته، به همراه نبوده و تخریب منابع و سکونت‌گاه‌های طبیعی در چند دهه اخیر افزایش یافته است. برخی صاحب‌نظران بر این باورند که جهان در آستانه اتمام منابع طبیعی قرار دارد (دلارا و دویان، ۲۰۰۸: ۲۳-۲۴). با این همه، سیاست‌گذاری‌های انجام شده در زمینه حفاظت منابع طبیعی هم‌چنان بر مبنای تفکرات سنتی فایده‌نگرانه طرح‌ریزی می‌شوند. در بیش‌تر موارد تخریب منابع طبیعی به عنوان فرآیندی طبیعی تلقی شده و نقش انسان در شکل‌گیری تغییرات زیست‌محیطی نادیده گرفته می‌شود. بنابراین، دستیابی به اهداف حفاظت پایدار منابع طبیعی و رسیدن به توسعه پایدار؛ نیازمند بازاندیشی در شیوه تفکر، بازاندیشی در چگونگی استفاده از این منابع و طرح و تدوین شیوه‌های مطلوب مدیریت این منابع است (فلینت، ۲۰۰۴).

منابع طبیعی به عنوان بستر توسعه پایدار شناخته می‌شوند زیرا، از یک سو تأمین معیشت مستقیم و غیرمستقیم افرادی جامعه انسانی به آن وابسته است از طرف دیگر، محیط‌زیست غیرانسانی و آلودگی-های محیطی نیز به این منابع و کم‌وکیف استفاده از آن ارتباط پیدا می‌کند. با این وجود، مدیریت منابع طبیعی در مفهوم عام آن، دربرگیرنده چگونگی اداره منابعی هم‌چون زمین، آب، خاک، گیاهان، معادن، و حیوانات است که، بر بهبود کیفیت زندگی نسل حاضر و نسل‌های آتی تمرکز دارد (بریا و همکاران، ۲۰۰۶). مبنای مدیریت منابع طبیعی و مصادیق آن در سال‌های اخیر، در نتیجه تغییرات گسترده اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی، دگرگون شده و مفاهیم جدیدی وارد این عرصه شده است. موضوعاتی مانند کاربری پایدار اراضی، برنامه‌ریزی راهبردی مشارکتی، مدیریت یکپارچه حوزه آبخیز و حفاظت و تقویت جنبه‌های غیرمادی (مانند تنوع زیستی و زیبایی‌شناختی) پیشرفت قابل توجهی کرده است. این تغییرات به خوبی نشان می‌دهد که مدیریت منابع طبیعی مسئول برآورده کردن و سامان دادن مجموعه‌ای از هدف‌ها و خواسته‌ها به جای یک هدف یا یک تقاضا، تا در نهایت خواست همه گانی و مشروع که همانا توسعه پایدار است (میرنوسم و همکاران، ۲۰۱۸).

بنابراین، به توجه به اهمیت و ضرورت ایجاد و تقویت مدیریت مطلوب منابع طبیعی، و نیز ضرورت انکارپذیر جامعه‌ی افغانستان به توسعه پایدار که در آن حق و حقوق نسل‌های آینده نیز لحاظ گردد، لازم است که، این دو مفهوم (مدیریت مطلوب منابع طبیعی و توسعه پایدار) در کنار هم و موازی با هم مورد توجه مسئولان، سیاست‌گذاران، تحقیق‌گران و همه‌ی نیروهای تأثیرگذار، قرار گرفته و از منابع

سرشار و دست‌نخورده‌ای وطن عزیز مان به‌وجهی احسن، و در راستایی رسیدن به توسعه پایدار استفاده گردد. این تحقیق نیز تلاشی برای بررسی و واکاوی شرایط و زمینه‌های ایجاد مدیریت مطلوب منابع طبیعی برای رسیدن به توسعه پایدار که، با روش کیفی و رویکرد گراندتئوری انجام شده است.

یکی از مهم‌ترین مباحث مدیریت منابع طبیعی، عمل متقابل طبیعت و انسان است و برنامه‌ریزی کاربری زمین، مدیریت آب، حفاظت از تنوع زیستی و صنایع پایدار آینده مانند زراعت، معدن، گردشگری، ماهیگیری و جنگلداری و... را در بر می‌گیرد. در دهه‌های اخیر، مدیریت منابع طبیعی به شدت با مفهوم توسعه پایدار ارتباط داده شده است. مدیریت منابع طبیعی علاوه بر جنبه‌های فنی و علمی حفاظت و بهره‌برداری از منابع سرزمینی، ابعاد گوناگون اجتماعی، اقتصادی و چارچوب‌های سیاسی و قانونی را با هم تلفیق می‌کند (پاریس، ۱۹۸۸: ۱۲۰-۱۲۲).

یکی از محورهای اصلی در برنامه‌های توسعه‌ی پایدار، تدوین راهبردهای مدیریت مطلوب برای استفاده از منابع طبیعی است. زیرا، دست‌یافتن به توسعه‌ی پایدار بدون در نظر گرفتن ظرفیت‌ها و مدیریت منابع طبیعی ممکن نیست. به این معناست که، برای رسیدن به توسعه پایدار، مدیریت مطلوب و استفاده بهینه از منابع طبیعی ضروری و انکارناپذیر است (دران و همکاران، ۲۰۱۵: ۸۱۳-۸۱۴). زیرا، از یک‌طرف، افزایش جمعیت، بالا رفتن استانداردهای زندگی و ضرورت تأمین نیازهای فزاینده جامعه انسانی، باعث افزایش بهره‌برداری از منابع طبیعی شده است، و از طرف دیگر، مدیریت منابع طبیعی و چگونگی استفاده از این منابع در سطح جهان دچار تغییراتی شده، که می‌بایست مطابق شرایط و چشم‌اندازهای جدید، آن‌را سازگار نمود (کرگ، ۲۰۲۰). زیرا در گذشته، برنامه‌های پیشرفت و تأمین نیازهای انسانی با فرض عدم محدودیت منابع طبیعی بنا شده بود. اما افزایش مداخلات انسانی در بوم‌زیست‌ها و برداشت نامحدود از منابع موجود، موجب افزایش تخریب و بحران‌های محیط زیستی شده است. بنابراین، بهره‌برداری معقول و با عطف توجه به نیازهای نسل کنونی و نسل‌های آینده به منابع طبیعی، به‌عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر مطرح شده است (صفری و همکاران، ۱۳۸۸).

با این همه، افغانستان، کشوری با منابع طبیعی غنی و تنوع زیستی بی‌نظیر، در مسیر توسعه پایدار با چالش‌های فراوانی روبه‌رو است مدیریت ناپایدار و بهره‌برداری غیرمنطقی از منابع طبیعی طی دهه‌های گذشته نه تنها محیط زیست این کشور را تخریب کرده، بلکه باعث کاهش کیفیت زندگی مردم و تشدید مشکلات اقتصادی و اجتماعی نیز شده است (سلطانی و خواجه‌پور، ۲۰۲۰: ۳۳۴-۳۳۵). بنابراین، این وضعیت بحرانی نیازمند یک واکاوی جامع و علمی از شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی است تا بتواند زمینه‌های رسیدن به توسعه پایدار را مملوس‌تر و قابل تحقق سازد. منابع طبیعی افغانستان

شامل معادن غنی، جنگل‌ها، منابع آفتابی، منابع آبی فراوان و اراضی زراعتی گسترده است. با این حال، نبود یک سیستم مدیریتی کارآمد، وجود فساد اداری، و عدم دسترسی به تکنولوژی‌های نوین از گذشته‌های دور؛ از جمله عواملی هستند که بهره‌برداری مؤثر از این منابع را با مشکل مواجه کرده‌اند. علاوه بر این، تأثیرات تغییرات اقلیمی، ناپایداری سیاسی و امنیتی، و کمبود زیرساخت‌های مناسب، شرایط را پیچیده‌تر کرده‌اند (زاهد، ۲۰۲۱). از این رو، مدیریت بهینه منابع طبیعی، نه تنها می‌تواند به حفظ و بهبود محیط زیست افغانستان کمک کند، بلکه می‌تواند به عنوان یک ابزار مهم برای توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی کشور نیز به کار گرفته شود. بنابراین، این تحقیق با هدف واکاوی و تحلیل شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان برای توسعه پایدار، در تلاش است به این پرسش مهم و سازنده پاسخ دهد که: شرایط و زمینه‌های ایجاد مدیریت مطلوب منابع طبیعی برای رسیدن توسعه پایدار در افغانستان کدام‌ها اند؟ راهبردهای رسیدن به چنین مدیریتی چیست؟ و پیامدهای تحقق چنین راهبردهای چه چیزهای بوده می‌تواند؟

تحقیق در زمینه واکاوی شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان برای توسعه پایدار، از اهمیت بالایی برخوردار است زیرا افغانستان به عنوان یک کشور با منابع طبیعی غنی و متنوع، می‌تواند با مدیریت بهینه این منابع، پایه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی خود را تقویت کند. با توجه به چالش‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی که کشور با آن مواجه است، تدوین و اجرای سیاست‌های کارآمد در زمینه مدیریت منابع طبیعی می‌تواند به حفظ و بهبود کیفیت محیط زیست، کاهش فقر، ایجاد اشتغال و بهبود شرایط زندگی مردم کمک کند (سلطانی و خواجه‌پور، ۲۰۲۰). همچنین، این تحقیق می‌تواند راهکارهایی برای مقابله با تأثیرات تغییرات اقلیمی و بهره‌برداری ناپایدار از منابع طبیعی ارائه دهد. علاوه بر این، واکاوی و تحلیل شرایط و زمینه‌های مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، می‌تواند به تقویت نهادهای محلی و ملی، افزایش مشارکت جوامع محلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و مدیریت منابع، و ارتقای ظرفیت‌های علمی و فنی کشور کمک کند. این تحقیق با ارائه یک چارچوب جامع برای مدیریت منابع طبیعی، می‌تواند به عنوان یک الگوی مؤثر برای دیگر کشورهای در حال توسعه نیز مورد استفاده قرار گیرد. از این رو، این تحقیق نه تنها برای توسعه پایدار افغانستان حیاتی است، بلکه می‌تواند به غنای علمی و عملیاتی مدیریت منابع طبیعی در سطح جهانی نیز کمک کند.

اهداف تحقیق قرار ذیل است.

- بررسی و شناسایی شرایط علی برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان و رسیدن به توسعه پایدار؛
- بررسی و شناسایی شرایط زمینه برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار؛
- بررسی و شناسایی شرایط مداخله‌گر برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار؛
- بررسی و شناسایی راهبردهای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار؛ و
- بررسی و شناسایی پیامدهای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار. پرسش‌های تحقیق قرار ذیل است.

- شرایط علی برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار چیست؟
- شرایط زمینه برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار چیست؟
- شرایط مداخله‌گر برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار چیست؟
- راهبردهای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار چیست؟
- پیامدهای مدیریت مطلوب منابع طبیعی افغانستان، و رسیدن به توسعه پایدار چیست؟

پیشینه‌ی تحقیق

رضایی و همکاران (۲۰۲۴) در تحقیقی نشان داده اند که، پایداری زراعتی برای اقتصاد نجراب در ولایت کاپیسا بسیار مهم است، زیرا این منطقه به شدت به زراعت وابسته است. این تحقیق با استفاده از روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) نشان داده که عامل اقتصادی با ۵۵٫۸ درصد بیشترین تأثیر را بر پایداری زراعتی دارد، و پس از آن عوامل زیست‌محیطی (۳۲ درصد) و اجتماعی (۱۲٫۲ درصد) قرار دارند. دوست و یاسین (۲۰۲۴) در تحقیقی نشان داده اند که، تشدید شرایط خشکسالی در مناطق خشک و نیمه‌خشک افغانستان همراه با افزایش جمعیت، نیاز به آب را افزایش داده است که این امر اهمیت مدیریت پایدار منابع آب را برجسته می‌کند. در این مطالعه، از ۱۷ معیار در دسته‌های مختلف توپوگرافی، هیدرولوژی، زمین‌شناسی، زیست‌محیطی و اجتماعی-اقتصادی استفاده شده که نتایج با استفاده از مدل ترکیب خطی وزن‌دار (WLC) و سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) نشان داده

که ۱۲،۳۱ درصد از سدها بسیار مناسب، ۲۱،۰ درصد متوسط و ۶۶،۶۸ درصد نامناسب هستند. محمدی و سنچولی (۱۳۹۲) در تحقیقی نشان می‌دهند که بهره‌برداری بیش از حد از منابع زراعتی و تبدیل جنگل‌ها به اراضی زراعتی، باعث فرسایش خاک و کاهش حاصلخیزی شده است. استفاده بهینه از منابع و جلوگیری از تخریب اراضی با استفاده از رویکردهای مدیریتی مانند سناریوسازی ضرورت دارد. صفری و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی منابع طبیعی را به سه بخش پایدار، تجدیدشونده و غیرقابل تجدید تقسیم می‌کند و بر اهمیت حفاظت از خاک و آب به عنوان منابع تجدیدشونده تأکید دارد. تغییر نگرش و آموزش عمومی برای حرکت به سمت توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی ضروری است. ملکی و آجلی (۱۳۹۱) در تحقیقی نشان می‌دهند که منابع طبیعی به عنوان نعمت‌های خدادادی در کشورهای آسیایی درآمدزا هستند، اما به دلیل بهره‌برداری نادرست، به بحران‌های محیط زیستی منجر شده‌اند. مدیریت مطلوب منابع طبیعی برای توسعه پایدار و حفظ محیط زیست ضروری است. گندم‌کار و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی بر اهمیت مدیریت نوین منابع طبیعی برای دستیابی به توسعه پایدار تأکید دارد و نشان می‌دهد که جنگل‌ها به عنوان منابع تجدیدشونده نقش مهمی در حفظ توازن زیست‌محیطی دارند. مدیریت هوشمندانه جنگل‌ها و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی برای حفاظت از این منابع ضروری است. شرایط (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با رویکرد آینده‌تحقیقی نشان می‌دهد که افغانستان نیز در معرض خطر جدی آلودگی محیطی و کاهش منابع مواجهه است.

مبانی نظری

مدیریت منابع طبیعی در جوامع انسانی اهمیت زیادی دارد، به‌ویژه در مواجهه با بحران‌های دنیای مدرن و کاهش کمی و کیفی منابع. در افغانستان، مدیریت منابع طبیعی به صورت رسمی و عملیاتی تاریخ چندان درخشانی ندارد. ولی در کشورهای دیگر، مدیریت منابع طبیعی قبل از هر چیزی دیگر، شرایط اکولوژیک متنوعی را در نظر می‌گیرد، زیرا پوشش‌های مختلفی از جنگل و مرتع با ویژگی‌های توپوگرافی و اقلیمی متفاوت وجود دارند (دوست و یاسین، ۲۰۲۴). همچنین، ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی مناطق مختلف نیز تأثیرگذار هستند. در برخی مناطق وابستگی به منابع طبیعی کمتر است، در حالی که در دیگر مناطق، معیشت جوامع محلی به این منابع متکی است. مدیریت منابع طبیعی با توجه به این ویژگی‌ها و چالش‌ها، نیازمند رویکردهای علمی و مدیریتی مناسب برای تصمیم‌گیری و واکنش به شرایط نامطمئن است (کرگ، ۲۰۲۰).

با این وجود، تدوین راهبردهای مدیریتی برای استفاده بهینه از منابع طبیعی و رسیدن به توسعه پایدار، نیازمند شناسایی متغیرهای مهم و استراتژیک و مدل‌سازی موضوع در قالب ماتریس‌ها و مدل‌های

تصمیم‌گیری است. مدیریت استراتژیک به سازمان‌ها کمک می‌کند تا با بهره‌برداری از فرصت‌های خارجی و پرهیز از تهدیدات، راهبردهای مناسبی تدوین کنند. همچنین، ارزیابی نقاط قوت و ضعف سازمان و شناسایی عوامل استراتژیک داخلی و خارجی می‌تواند به موفقیت سازمان کمک کند. این فرآیند تضمین می‌کند که سازمان‌ها بتوانند به بهترین شکل از منابع خود استفاده کنند و در برابر تغییرات محیطی مقاوم باشند (دوران و همکاران، ۲۰۱۵).

در نهایت، نظریه‌ها و مدل‌های کنترل راهبردی برای هدایت سازمان‌ها در محیط‌های متلاطم و رقابتی ضروری هستند. طراحی سیستم‌های کنترلی مناسب اطلاعات لازم را برای تصمیم‌گیری در شرایط پیچیده فراهم می‌کند و با انعطاف‌پذیری لازم، امکان واکنش سریع به تغییرات ناگهانی را می‌دهد. این سیستم‌ها به سازمان‌ها کمک می‌کند تا با انسجام بیشتری در بستر محیط حرکت کنند و تلاش‌های مدیران را هماهنگ و مؤثرتر سازند. برنامه‌ریزی استراتژیک، با ارزیابی شرایط محیطی و قابلیت‌های درونی سازمان، استراتژی‌های مناسبی را تدوین و انتخاب می‌کند که موفقیت و بقای سازمان را تضمین می‌کند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۲).

روش تحقیق

این تحقیق در چارچوب پارادایم تفسیری و رویکرد کیفی، با روش نظریه‌ی زمینه‌ای^۱ اجرا شد. جامعه هدف تحقیق، نخبگان و کارشناسان کشور افغانستان در زمینه‌های مدیریت، منابع طبیعی و توسعه بوده اند. این نخبگان، با مطالعات نظری و روش هدفمند از میان کسانی انتخاب شدند که بیشترین اطلاعات را در اختیار تحقیق قرار دهند. اطلاعات تحقیق با ابزار مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته یا عمیق گردآوری شد. در این تحقیق سعی به عمل آمده است تا در انتخاب پاسخ‌دهنده گان معیارهای چون سابقه، موقعیت/جایگاه، تخصص و دست‌آوردهای علمی در نظر گرفته شود فرایند مصاحبه تا حصول اشباع نظری ادامه یافت و در نهایت با ۱۸ نفر مصاحبه شد. مصاحبه‌ها، با اجازه مصاحبه‌شونده ضبط و بعد از پیاده کردن متن، به صورت کدگذاری باز، محوری و گزینشی، در قالب گزاره‌های کلامی، مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی استخراج شدند. به این ترتیب که داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با تکنیک کدگذاری سه مرحله‌ای مورد تحلیل قرار گرفت. بدین منظور، ابتدا فایل‌های صوتی مصاحبه‌ها چندین بار شنیده و به صورت کامل پیاده‌سازی شدند. سپس متن‌ها به طور خط‌به‌خط و جمله‌به‌جمله مرور گردید و هر جمله به بخش‌های معنایی کوچک‌تر تقسیم شد. از این بخش‌ها، گزاره‌های اولیه استخراج و برای هر گزاره جمله‌ای نماینده تدوین شد. در ادامه، گزاره‌های هم‌معنا یا نزدیک در قالب مفاهیم

¹ Grounded theory

دسته‌بندی شدند. مفاهیم مشابه نیز با یکدیگر ترکیب و در چارچوب مقوله‌ها سازمان‌دهی شدند. پس از مطالعه مکرر و مقایسه میان مصاحبه‌ها، مقوله‌ها تلفیق گردید و سطوح بالاتری از مفاهیم شکل گرفت. در مرحله پایانی، با استفاده از کدگذاری گزینشی و بر اساس الگوی محوری (شامل شرایط، راهبردها و پیامدها)، ارتباط میان مقوله‌ها تبیین شد.

یافته‌های تحقیق

مصاحبه‌های انجام شده با نخبگان و کارشناسان امور، در یک فرایند سه مرحله‌ای براساس مدل تحلیل اشتراوس و کربن کدگذاری و تحلیل شدند. کدهای مستخرج در پنج مؤلفه شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها دسته‌بندی شدند. اینک، در جدول شماره (۱) شرایط علی برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی برای رسیدن توسعه پایدار معرفی می‌گردد.

شرایط علی برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی

جدول ۱: مفاهیم، مقولات فرعی و مقوله اصلی پیرامون شرایط علی مدیریت مطلوب منابع طبیعی

مقوله اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم اصلی
برنامه‌ریزی و اقدام همه‌جانبه:	سیاست‌گذاری	سیاست‌گذاری بلندمدت / برنامه‌ریزی چندوجهی / قانون‌گذاری حمایتی / تدوین سیاست‌های پایدار / اجرای راهبردهای جامع
	فرهنگ‌سازی	آگاهی عمومی / ورود رسانه‌ها / شامل‌سازی در نصاب درسی / تبلیغ در مساجد / گسترش آموزش‌های محیط‌زیستی / ترویج فرهنگ حفاظت / آموزش‌های همه‌گانی / ایجاد کمپاین‌ها آگاهی‌رسانی
	تأمین منابع مالی	منابع مالی / تخصیص بودجه کافی / جذب سرمایه‌گذاری / تأمین اعتبار پایدار / مشارکت مالی بین‌المللی
	تقویت سیستم‌های نظارتی	سیستم‌های نظارتی / بازرسی‌های منظم / پایش مستمر / ارزیابی عملکرد / ایجاد نهادهای مستقل نظارتی
	تقویت همکاری دولت و جامعه	روابط دولت و جامعه / تعاملات موثر / مشارکت مردمی / اعتمادسازی / برقراری ارتباطات شفاف و سازنده
	استفاده از فناوری‌های نوین	فناوری‌های نوین / تکنولوژی‌های پیشرفته / سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی / داده‌کاوی / پهپادها و سنجش از دور
	ایجاد انگیزه‌های اقتصادی	انگیزه‌های اقتصادی / مشوق‌های مالی / تسهیلات بانکی / تخفیف‌های مالیاتی / پاداش‌های عملکردی
	توسعه مدیریت بحران	مدیریت بحران / آمادگی برای بحران / برنامه‌های واکنش سریع / کاهش خطرات / تدوین سناریوهای مختلف
	بهبود سیستم‌های حقوقی و قضایی	مداخله سیستم‌های حقوقی و قضایی / تقویت قوانین محیط‌زیستی / اجرای عدالت / دسترسی به محاکم تخصصی / اصلاحات قضایی

مدیریت منابع طبیعی در افغانستان نیازمند برنامه‌ریزی و اقدام همه‌جانبه است که شامل سیاست‌گذاری دقیق، فرهنگ‌سازی، تأمین منابع مالی، و نظارت مستمر است. تدوین و اجرای سیاست‌های بلندمدت و حمایتی، برنامه‌ریزی چندوجهی و راهبردهای جامع با هدف دستیابی به پایداری زیست‌محیطی و اقتصادی بسیار حیاتی است. قوانین حمایتی نیز باید شامل مقرراتی باشند که از حفاظت منابع طبیعی حمایت کنند و مجازات‌های مشخصی برای تخلفات زیست‌محیطی تعیین کنند. فرهنگ‌سازی نقش مهمی در مدیریت منابع طبیعی دارد. افزایش آگاهی عمومی از طریق رسانه‌ها، گنجاندن آموزش‌های محیط‌زیستی در نصاب درسی، تبلیغات در مساجد و ایجاد کمپین‌های آگاهی‌رسانی می‌تواند به ترویج فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست کمک کند. آموزش‌های همگانی و ترویج فرهنگ حفاظت باید در تمامی سطوح جامعه گسترش یابد تا تمامی افراد از اهمیت حفظ منابع طبیعی آگاه شوند. تأمین منابع مالی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تخصیص بودجه کافی از سوی دولت، جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و بین‌المللی، و تأمین اعتبار پایدار برای پروژه‌های حفاظت از منابع طبیعی ضروری است. تقویت سیستم‌های نظارتی و مشارکت جامعه نیز برای اطمینان از اجرای موثر سیاست‌ها ضروری است. ایجاد سیستم‌های نظارتی مستقل، بازرسی‌های منظم، و پایش مستمر عملکرد نهادها و افراد مسئول می‌تواند به بهبود کارآمدی و شفافیت در مدیریت منابع طبیعی منجر شود. استفاده از فناوری‌های نوین و ایجاد انگیزه‌های اقتصادی نیز می‌تواند افراد و بخش خصوصی را به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیست‌محیطی ترغیب کند.

شرایط زمینه‌ای مدیریت مطلوب منابع طبیعی در افغانستان

جدول ۲: مفاهیم، مقولات فرعی و مقوله اصلی شرایط زمینه‌ای مدیریت مطلوب منابع طبیعی

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم اصلی
	تقویت اجتماعی	فراهم ساختن بسترهای اجتماعی برای مشارکت فعال مردم، تشویق به مشارکت مردمی، ایجاد نهادهای محلی، توسعه انجمن‌های مردمی، حمایت از تشکلهای محلی
	بهبود وضعیت امنیتی	بهبود وضعیت امنیتی، تضمین امنیت پروژه‌ها، مدیریت بحران‌ها، کاهش خشونت‌های محلی، تقویت نیروهای امنیتی محلی
	توسعه زیرساخت‌ها	توسعه زیربنایها، بهبود زیرساخت‌های روستایی، ارتقاء اقتصاد محلی، ایجاد زیرساخت‌های پایدار، توسعه مناطق روستایی
	تقویت آموزشی	تأمین دسترسی به آموزش، برنامه‌های آموزشی در مکاتب و پوهنتون‌ها، ترویج آگاهی محیط‌زیستی، آموزش‌های مستمر محیط‌زیستی، آموزش عمومی
	ایجاد فرصت‌های اقتصادی	فراهم نمودن فرصت‌های شغلی جایگزین، کاهش فشار بر منابع طبیعی، توسعه مشاغل جایگزین، ایجاد اشتغال پایدار، حمایت از کارآفرینی محلی

حمایت از جامعه محلی	ایجاد سیاست‌های حمایتی، حمایت از زارعین و چراگاه داران تدوین قوانین حمایتی، حمایت مالی از کشاورزان، ارائه تسهیلات ویژه
بهبود زیرساخت‌های ارتباطی	توسعه شبکه‌های ارتباطی، بهبود حمل و نقل، دسترسی به مناطق دورافتاده، ایجاد جاده‌های جدید، تقویت ارتباطات محلی
حمایت مالی	فراهم‌سازی تسهیلات مالی، جذب سرمایه‌گذاری، ارائه وام و کمک‌های مالی، ایجاد صندوق‌های حمایتی، توسعه زیرساخت‌های مالی
نقش آفرینی رسانه‌ها	تقویت نقش رسانه‌ها، ترویج فرهنگ حفاظت، استفاده از رسانه‌ها برای آگاهی‌رسانی، برنامه‌های تلویزیونی محیط‌زیستی، مشارکت رسانه‌ای
تقویت سیستم قانونی	شفاف‌سازی قوانین و مقررات، تدوین قوانین واضح، اجرای قوانین، بازنگری مقررات، تسهیل دسترسی به اطلاعات قانونی
استفاده از فناوری	توسعه تکنولوژی‌های نوین، استفاده از فناوری‌های پیشرفته، پیاده‌سازی سیستم‌های دیجیتال، به‌کارگیری تکنولوژی‌های سبز، نوآوری در مدیریت منابع طبیعی
ارتقای فرهنگی	ترویج فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست، آموزش‌های محیط‌زیستی، برنامه‌های رسانه‌ای، کمپین‌های آگاهی‌بخشی، ترویج رفتارهای پایدار
تقویت جامعه مدنی	ایجاد سازمان‌های غیر دولتی محلی، حمایت از انجمن‌های مردمی، توسعه نهادهای غیردولتی، همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، تشویق به تشکیل نهادهای محلی
تقویت توانمندی‌های حرفه‌ای	فراهم‌آوری آموزش‌های حرفه‌ای، برگزاری دوره‌های آموزشی، افزایش مهارت‌های کارکنان، ارائه آموزش‌های تخصصی، تقویت توانمندی‌های فنی
انگیزش افراد	ایجاد برنامه‌های تشویقی، انگیزه‌بخشی به مشارکت‌کنندگان، پاداش به افراد برتر، ارائه مشوق‌های مالی، تشویق به فعالیت‌های حفاظتی
پایداری مالی	تقویت نظام مالیاتی، جمع‌آوری منابع مالی، استفاده بهینه از منابع مالی، تخصیص مالیات به پروژه‌های حفاظتی، افزایش درآمدهای مالیاتی
برنامه‌ریزی مدیریتی	تنظیم برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت، تدوین استراتژی‌های مدیریتی، برنامه‌ریزی جامع، تعیین اهداف و اولویت‌ها، ارزیابی مستمر
هماهنگی نهادی	توسعه همکاری‌های میان‌بخشی، هم‌آهنگی بین نهادها، ایجاد شبکه‌های همکاری، همکاری بین نهادهای دولتی، تقویت تعاملات بین‌بخشی

برای مدیریت مطلوب منابع طبیعی و توسعه پایدار در افغانستان، مشارکت اجتماعی و فراهم‌سازی بسترهای اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است. ایجاد نهادهای محلی، توسعه انجمن‌های مردمی، و حمایت از تشکلهای محلی می‌تواند همبستگی و هم‌افزایی در جامعه را تقویت کند. این اقدامات به جوامع محلی امکان می‌دهد تا در تصمیم‌گیری‌های مربوط به مدیریت منابع طبیعی نقش فعالی داشته باشند و در حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این منابع مشارکت کنند. از جانب دیگر، تقویت

زیرساخت‌ها و بهبود وضعیت امنیتی نیز از شروط اساسی برای مدیریت منابع طبیعی است. توسعه زیربناها، نظیر جاده‌ها، پل‌ها و سیستم‌های حمل و نقل، دسترسی به مناطق دورافتاده را آسان‌تر می‌کند و امکان مدیریت بهتر و کارآمدتر منابع طبیعی را فراهم می‌سازد. تضمین امنیت پروژه‌ها و مدیریت بحران‌ها برای کاهش خسونت‌های محلی و تقویت نیروهای امنیتی محلی نیز پایه و اساس موفقیت هر گونه برنامه مدیریتی است. همچنین، استفاده از فناوری‌های نوین و حمایت از تحقیقات علمی نیز ابزارهای مؤثری در مدیریت منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست هستند. بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید و پیاده‌سازی ابزارهای نوین می‌تواند به بهبود فرآیندهای مدیریت منابع و کاهش اثرات منفی بر محیط زیست کمک کند. همچنین، تقویت سیستم قانونی و تدوین قوانین شفاف و اجرایی، به همراه افزایش آگاهی محیط‌زیستی و مشارکت جامعه در برنامه‌های آموزشی و حفاظتی، به تحقق مدیریت پایدار و بهینه منابع طبیعی در افغانستان منجر می‌شود که این‌ها نشان‌دهنده ضرورت به کارگیری و تقویت همه‌ی فرصت‌ها است.

شرایط مداخله‌گر برای ایجاد مدیریت مطلوب منابع طبیعی

جدول ۳: مفاهیم، مقولات فرعی و اصلی برای شرایط مداخله‌گر

مفاهیم اصلی	مقوله فرعی	مقوله اصلی
مداخله‌گر	حضور نیروهای متخصص بین‌المللی، تأثیر همکاری‌های نظامی، حضور نهادهای بین‌المللی، حضور مستشاران خارجی	حضور متخصصان بین‌المللی
	برنامه‌های کمک بین‌المللی، پروژه‌های توسعه‌ای، کمک‌های مالی خارجی، حمایت‌های فنی بین‌المللی، برنامه‌های توسعه‌ای سازمان‌های جهانی، سرمایه‌گذاری‌های خارجی، همکاری‌های فنی بین‌المللی	برنامه‌های کمک بین‌المللی
	رفع تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی، رفع محدودیت‌های تجاری	رفع تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی
	قراردادهای معدنی و نفتی بین‌المللی، تأثیر استخراج منابع طبیعی، پروژه‌های معدنی بین‌المللی، تأثیر قراردادهای نفتی، پروژه‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی، قراردادهای بین‌المللی منابع	قراردادهای معدنی
	سازمان‌های بین‌المللی محیط‌زیستی، نقش نهادهای زیست‌محیطی، همکاری‌های زیست‌محیطی جهانی، برنامه‌های حفاظتی بین‌المللی، تأثیر پروژه‌های زیست‌محیطی، تأثیر سازمان‌های جهانی محیط‌زیستی	حضور سازمان‌های بین‌المللی محیط‌زیستی

حضور ملکی و بی‌مداخله‌ی متخصصان بین‌المللی تأثیر عمده‌ای بر بهبود فرایندهای توسعه‌ای در افغانستان دارد. این حضور می‌تواند بستر مناسبی برای انتقال دانش و فناوری‌های جدید به نیروهای محلی فراهم آورد. همچنین، کمک بین‌المللی و حضور سازمان‌های جهانی و سرمایه‌گذاری‌های

خارجی نقش حیاتی در توسعه پایدار افغانستان دارند. کمک‌های مالی خارجی، حمایت‌های فنی بین‌المللی و پروژه‌های توسعه‌ای می‌توانند به بهبود زیرساخت‌ها، ارتقای سطح آموزش و بهداشت، و ایجاد فرصت‌های شغلی کمک کنند. این برنامه‌ها می‌توانند موجب رشد اقتصادی و بهبود شرایط زندگی مردم شوند و در بلندمدت به استقرار یک سیستم مدیریتی کارآمد و پایدار منجر شوند. کاهش تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی می‌توانند تأثیرات مثبتی بر اقتصاد و سیاست‌های محیطی دولت افغانستان داشته باشند. همچنین، قراردادهای معدنی با نهادها و کشورهای بین‌المللی می‌توانند فرصت‌های قابل توجهی برای مدیریت منابع طبیعی در افغانستان ایجاد کنند. پروژه‌های معدنی بین‌المللی می‌توانند منجر به جذب سرمایه‌گذاری‌های بزرگ و ایجاد اشتغال شوند، اما در عین حال نیاز به مدیریت دقیق و شفاف دارند تا از تخریب محیط زیست و سوء استفاده از منابع جلوگیری شود. این قراردادها باید با در نظر گرفتن منافع بلندمدت کشور و حفاظت از منابع طبیعی تدوین شوند تا بتوانند به توسعه پایدار کمک کنند. همچنین، سازمان‌های بین‌المللی محیط‌زیستی نقش مهمی در حفاظت از منابع طبیعی افغانستان دارند. همکاری‌های زیست‌محیطی جهانی، برنامه‌های حفاظتی بین‌المللی، و تأثیر پروژه‌های زیست‌محیطی می‌توانند به بهبود وضعیت محیط زیست و حفاظت از گونه‌های نادر و منابع طبیعی کمک کنند. این سازمان‌ها با اجرای پروژه‌های مختلف و ارائه مشاوره‌های فنی، به دولت افغانستان در مدیریت بهتر منابع طبیعی و اجرای سیاست‌های زیست‌محیطی کمک می‌کنند. در مجموع، تعاملات بین‌المللی در ابعاد مختلف از امنیتی و نظامی گرفته تا اقتصادی و زیست‌محیطی، نقش حیاتی در شکل‌گیری آینده‌ای پایدار برای افغانستان دارند. توجه به این مقولات و مدیریت صحیح آن‌ها می‌تواند به تحقق توسعه پایدار و بهبود وضعیت زندگی مردم افغانستان منجر شود.

راهنمای ایجاد مدیریت مطلوب منابع طبیعی برای توسعه پایدار

جدول ۴: مفاهیم، مقولات فرعی و مقوله اصلی برای راهنمای ایجاد مدیریت مطلوب منابع طبیعی

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم اصلی
راهنمای مدیریتی	راهنمای مدیریتی	تقویت نهادها و ساختارهای حکومتی، ارتقای ظرفیت‌های سازمانی، تقویت ادارات محلی، ایجاد ساختارهای حکومتی پایدار، تقویت نهادهای مسئول، بهبود کارایی سازمان‌های مرتبط، حمایت از نهادهای دولتی
	راهنمای قانونی	تدوین و تطبیق قوانین، ایجاد چارچوب‌های قانونی، تصویب قوانین حمایتی، تدوین مقررات حفاظتی، اجرای قوانین زیست‌محیطی، نظارت بر تطبیق قوانین، تصویب مقررات پایدار

راهنمایی‌های آموزشی	آموزش و ترویج، برنامه‌های آموزشی، ترویج آگاهی عمومی، کمپین‌های محیط‌زیستی، دوره‌های آموزشی، ترویج آموزش‌های زیست‌محیطی، ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی
راهنمایی‌های مشارکتی	مشارکت جامعه محلی، توانمندسازی جوامع محلی، جلب همکاری محلی، ایجاد شوراهای محلی، تقویت همکاری‌های محلی، مشارکت بومیان، ارتقای مشارکت جامعه
راهنمایی‌های فناورانه	استفاده از فناوری‌های نوین، بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید، ارتقای سیستم‌های فناوری، پیاده‌سازی ابزارهای نوین، استفاده از فناوری‌های پیشرفته، توسعه فناوری‌های زیست‌محیطی، فناوری‌های نوین محیط‌زیستی
راهنمایی‌های تحقیقاتی	حمایت از تحقیقات علمی، ترویج تحقیقاتی زیست‌محیطی، تشویق مطالعات علمی، ارتقای تحقیقات آکادمیک، حمایت مالی از تحقیقات، ایجاد مراکز تحقیقاتی، حمایت از نوآوری‌های علمی
راهنمایی‌های اقتصادی	فعالیت‌های اقتصادی پایدار، تشویق کسب‌وکارهای پایدار، حمایت از مشاغل سبز، ارتقای فعالیت‌های اقتصادی زیست‌محیطی، حمایت از کارآفرینی سبز، توسعه اقتصادی پایدار، تشویق صنایع پایدار
راهنمایی‌های نظارتی	بهبود سیستم‌های نظارتی، توسعه سیستم‌های پایش، نظارت بر منابع طبیعی، ارزیابی مداوم زیست‌محیطی، تقویت بازرسی‌ها، پایش وضعیت منابع طبیعی، بهبود مکانیزم‌های نظارتی
راهنمایی‌های اجتماعی	رعایت اصول عدالت اجتماعی، توجه به حقوق بومیان، عدالت محیط‌زیستی، حمایت از حقوق جوامع محلی، تأمین عدالت زیست‌محیطی، توجه به نیازهای محلی، ارتقای عدالت اجتماعی
راهنمایی‌های بازسازی و احیا	برنامه‌های بازسازی و احیا، احیای منابع طبیعی، توسعه پروژه‌های بازسازی، تقویت پروژه‌های احیای زیست‌محیطی، برنامه‌های ترمیم منابع، بازسازی مناطق تخریب‌شده، احیای جنگل‌ها
راهنمایی‌های همگرایی	همگرایی و همکاری نهادها، تقویت تعاملات سازمانی، هماهنگی بین‌نهادی، همکاری‌های دولتی و غیردولتی، توسعه همکاری‌های نهادی، تعاملات سازمانی، ارتقای همگرایی نهادی
راهنمایی‌های مالی	تخصیص منابع مالی، تأمین منابع مالی پایدار، حمایت مالی از پروژه‌ها، تأمین بودجه زیست‌محیطی، پایداری مالی، جذب سرمایه‌گذاری‌ها، توسعه منابع مالی
راهنمایی‌های تشویقی	مکانیزم‌های انگیزشی، تشویق بخش خصوصی، حمایت از سرمایه‌گذاری‌ها، ایجاد مشوق‌های اقتصادی، ترغیب بخش خصوصی، برنامه‌های تشویقی، توسعه مشوق‌های سرمایه‌گذاری
راهنمایی‌های زیرساختی	توسعه زیرساخت‌ها، بهبود زیرساخت‌های زیست‌محیطی، ایجاد زیرساخت‌های پایدار، تقویت زیرساخت‌های بهره‌برداری، توسعه تأسیسات زیست‌محیطی، ارتقای امکانات زیرساختی، تأمین نیازهای زیرساختی
توجه به تغییرات اقلیمی	توجه به تغییرات اقلیمی، کاهش تأثیرات منفی اقلیمی، مقابله با تغییرات آب و هوایی، توسعه برنامه‌های اقلیمی، ارتقای آگاهی‌های اقلیمی، تدابیر اقلیمی، حمایت از برنامه‌های مقابله با تغییرات اقلیمی

مدیریت جامع منابع آبی، بهره‌برداری پایدار از آب، توسعه	مدیریت جامع
پروژه‌های آبی، مدیریت منابع آب، تأمین نیازهای آبی، بهبود سیستم‌های آبی	منابع آبی

راهبردهای چندوجهی مدیریت منابع طبیعی برای توسعه پایدار در افغانستان شامل تقویت نهادهای حکومتی، تدوین و تطبیق قوانین، آموزش و مشارکت جامعه، و استفاده از فناوری‌های نوین و تحقیقات علمی و... است. که در آن ارتقای ظرفیت‌های سازمانی، بهبود کارایی ادارات محلی و ایجاد ساختارهای حکومتی پایدار برای اجرای مؤثر سیاست‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی ضروری است. این امر نیازمند حمایت و همکاری مستمر نهادهای مسئول است. از سوی دیگر، قوانین حمایتی و مقررات حفاظتی باید به طور مؤثر اجرا شوند تا چارچوب‌های قانونی مناسب برای مدیریت منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست ایجاد شود. نظارت بر تطبیق قوانین نیز برای جلوگیری از تخریب منابع طبیعی اهمیت دارد. در عین حال، آموزش و مشارکت جامعه، ارتقای آگاهی‌های عمومی و جلب همکاری محلی از طریق برنامه‌های آموزشی، کمپین‌های محیط‌زیستی و توانمندسازی جوامع محلی، نقش مهمی در ترویج فرهنگ حفاظت از محیط زیست و مشارکت جامعه در پروژه‌های زیست‌محیطی دارد. همچنین، استفاده از تکنولوژی‌های جدید و حمایت از تحقیقات علمی می‌تواند به بهبود مدیریت منابع و کاهش اثرات منفی بر محیط زیست کمک کند. ترویج تحقیقات زیست‌محیطی زمینه‌ساز توسعه فناوری‌های نوین برای حل مشکلات زیست‌محیطی است. ترکیب این راهبردها می‌تواند به تحقق توسعه پایدار و حفاظت مؤثر از منابع طبیعی در افغانستان منجر شود.

پیامدهای مدیریت مطلوب منابع طبیعی در افغانستان

جدول ۵: مفاهیم، مقولات فرعی و مقوله اصلی پیامدها

مفاهیم اصلی	مقوله فرعی	مقوله اصلی
افزایش سطح پوشش جنگلی، توسعه جنگل‌ها، حفظ مناطق جنگلی، گسترش درختکاری، بازسازی جنگل‌ها، افزایش درختان، حفظ جنگل‌های طبیعی	افزایش سطح پوشش جنگلی	۱. ۲. ۳. ۴. ۵.
کاهش آلودگی هوا، بهبود کیفیت هوا، کاهش آلاینده‌ها، تصفیه هوا، کاهش گازهای گلخانه‌ای، بهبود شاخص‌های کیفیت هوا، کاهش ذرات معلق	کاهش آلودگی هوا	
کاهش فرسایش خاک، افزایش حاصلخیزی زمین، تثبیت خاک، کاهش رسوبات، بهبود خاک‌های زراعتی، مدیریت خاک، کاهش از بین رفتن خاک‌های سطحی	کاهش فرسایش خاک	
افزایش تنوع زیستی، حفظ گونه‌های نادر، حفاظت از حیات وحش، افزایش جمعیت گونه‌های بومی، توسعه زیست‌گاه‌ها، حمایت از گونه‌های در خطر انقراض	افزایش تنوع زیستی	

بهبود وضعیت منابع آبی	بهبود وضعیت منابع آبی، کاهش بحران آب، حفظ منابع آب، افزایش ذخایر آبی، مدیریت پایدار آب، بهبود کیفیت منابع آب، استفاده بهینه از منابع آبی
افزایش تولید محصولات زراعتی	افزایش تولید محصولات زراعتی، کاهش وابستگی به واردات، بهبود تولید داخلی، توسعه زراعت، افزایش بازده زراعتی، تولید مواد غذایی، خودکفایی غذایی
ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، اشتغال‌زایی در بخش‌های زیست‌محیطی، افزایش شغل در زراعتی، افزایش شغل در جنگلداری، توسعه شغل‌های محلی، اشتغال پایدار
بهبود وضعیت معیشتی جامعه روستایی	بهبود وضعیت معیشتی جامعه روستایی، کاهش فقر روستایی، افزایش درآمدهای روستایی، توسعه روستاها، افزایش رفاه روستاییان، بهبود زندگی روستاییان
افزایش همبستگی و همکاری	افزایش همبستگی و همکاری، مشارکت جامعه و نهادها، تعاملات اجتماعی، تقویت همکاری‌های محلی، افزایش همکاری‌های نهادی، مشارکت‌های اجتماعی، ارتقای همبستگی
توسعه زیرساخت‌های پایدار	توسعه زیرساخت‌های پایدار، زیرساخت‌های مقاوم در برابر بلایا، زیرساخت‌های زیست‌محیطی، توسعه سازه‌های پایدار، مقاوم‌سازی زیرساخت‌ها، زیرساخت‌های هوشمند
کاهش نرخ مهاجرت از روستاها	کاهش نرخ مهاجرت از روستاها، بهبود شرایط روستایی، کاهش مهاجرت‌های اقتصادی، ایجاد اشتغال محلی، توسعه روستاها، کاهش مهاجرت‌های داخلی، تثبیت جمعیت روستایی
افزایش درآمدهای حاصل از صادرات	افزایش درآمدهای حاصل از صادرات، توسعه صادرات زراعتی، افزایش ارزآوری، تقویت صادرات محصولات زیست‌محیطی، رشد صادرات طبیعی، صادرات پایدار، افزایش درآمدهای ملی
بهبود کیفیت زندگی	بهبود کیفیت زندگی، دسترسی به منابع طبیعی، رفاه عمومی، افزایش سلامت، بهبود محیط زندگی، افزایش دسترسی به منابع طبیعی، بهبود شرایط زندگی مردم
کاهش تنش‌ها و درگیری‌های محلی	کاهش تنش‌ها و درگیری‌های محلی، مدیریت تعارضات منابع، کاهش اختلافات محلی، توسعه صلح محلی، کاهش نزاع‌های منابع طبیعی، ایجاد آرامش، تقویت همزیستی
افزایش جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی	افزایش جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، توسعه سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، جذب سرمایه‌گذاران خارجی، افزایش مشارکت‌های بین‌المللی، تقویت سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه پروژه‌های زیست‌محیطی
تقویت جایگاه بین‌المللی	تقویت جایگاه بین‌المللی، افزایش اعتبار زیست‌محیطی، بهبود روابط بین‌المللی، تقویت حضور در جامعه جهانی، ارتقای موقعیت بین‌المللی، جایگاه جهانی قوی، تعاملات بین‌المللی
افزایش جذب گردشگران	افزایش جذب گردشگران، توسعه گردشگری زیست‌محیطی، جذب توریست‌های بین‌المللی، افزایش درآمدهای گردشگری، تقویت صنعت گردشگری، توسعه پارک‌های ملی، افزایش بازدیدکنندگان

تقویت فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی، نهادینه شدن ارزش‌های زیست محیطی، افزایش آگاهی زیست محیطی، آموزش‌های فرهنگی، ترویج فرهنگ زیست محیطی، فرهنگ سازی پایدار، ارتقای فرهنگ حفاظت کاهش وابستگی به سوخت‌های فوسیلی، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر، کاهش استفاده از سوخت‌های فوسیلی، ترویج انرژی‌های پاک، افزایش انرژی‌های تجدیدپذیر، کاهش مصرف سوخت‌های فوسیلی، جایگزینی انرژی‌های تجدیدپذیر	تقویت فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی
کاهش وابستگی به سوخت‌های فوسیلی	کاهش وابستگی به سوخت‌های فوسیلی

مدیریت مطلوب منابع طبیعی در افغانستان، پیامدهای مثبتی در ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی دارد که به توسعه پایدار کشور کمک می‌کند. از نظر زیست محیطی، این مدیریت منجر به حفظ و افزایش سطح پوشش جنگلی، کاهش آلودگی هوا، کاهش فرسایش خاک، افزایش تنوع زیستی و بهبود کیفیت منابع آبی می‌شود. این تغییرات به تثبیت اکوسیستم‌ها، جلوگیری از بلایای طبیعی مانند سیل و خشکسالی و کاهش اثرات منفی تغییرات اقلیمی کمک می‌کند. در بعد اقتصادی، مدیریت منابع طبیعی باعث افزایش تولید محصولات زراعتی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش درآمدهای حاصل از صادرات می‌شود. این بهبود اقتصادی روستاییان و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی نیز کمک کرده و به رشد اقتصادی کشور و کاهش وابستگی به واردات می‌انجامد. همچنین، کاهش هزینه‌های صحن ناشی از آلودگی‌های زیست محیطی از دیگر پیامدهای مثبت این مدیریت است. در حوزه اجتماعی، مدیریت پایدار منابع طبیعی به بهبود وضعیت معیشتی جامعه روستایی، ارتقاء سطح آگاهی و دانش زیست محیطی و افزایش همبستگی و همکاری بین جامعه و نهادهای دولتی و غیردولتی منجر می‌شود. این مدیریت با کاهش نرخ مهاجرت از روستاها به شهرها و بهبود کیفیت زندگی، به تقویت فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی و کاهش تنش‌ها و درگیری‌های محلی کمک می‌کند. در کل، مدیریت مطلوب منابع طبیعی به جلوگیری از بحران آب، بهبود زراعتی و حفظ اکوسیستم‌های آبی، ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش صادرات، جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، افزایش آگاهی زیست محیطی و تعاملات اجتماعی و نهادی، کاهش مهاجرت‌های اقتصادی و افزایش رفاه عمومی منجر شده و به توسعه پایدار و هماهنگ جوامع انسانی در افغانستان کمک می‌کند.

مناقشه

یافته‌های تحقیق نشان داد که مدیریت مطلوب منابع طبیعی در افغانستان مستلزم برنامه‌ریزی و اقدام همه‌جانبه است؛ از جمله سیاست‌گذاری دقیق، فرهنگ‌سازی، تأمین منابع مالی، نظارت مستمر و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین. این نتایج با تحقیق ملکی و آجلی (۱۳۹۱) همخوان است که تأکید کرده‌اند بهره‌برداری نادرست از منابع طبیعی در کشورهای آسیایی به بحران‌های زیست محیطی انجامیده

و مدیریت علمی و برنامه‌ریزی شده ضرورت دارد. همچنین یافته‌های ما با مطالعه گندمکار و همکاران (۱۳۹۰) همسو است که بر اهمیت مدیریت نوین جنگل‌ها برای توسعه پایدار تأکید داشتند. بنابراین، شرایط علی در تحقیق حاضر نشان می‌دهد بدون سیاست‌های جامع و منابع مالی کافی، حرکت به سمت توسعه پایدار ممکن نیست.

در شرایط زمینه‌ای، یافته‌ها بر اهمیت تقویت بسترهای اجتماعی، امنیت، زیرساخت‌ها و آموزش تأکید دارند. این امر با نتایج محمدی و سنچولی (۱۳۹۲) قابل مقایسه است که فرسایش خاک و کاهش حاصلخیزی را ناشی از ضعف در مدیریت و بهره‌برداری غیراصولی دانسته‌اند و بر ضرورت ایجاد بسترهای حمایتی و اجتماعی تأکید داشتند. همچنین یافته‌های دوست و یاسین (۲۰۲۴) درباره ضرورت مدیریت پایدار منابع آب در شرایط خشکسالی، نشان می‌دهد که زیرساخت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی در افغانستان نقش حیاتی در موفقیت مدیریت منابع دارند. این نشان می‌دهد که فراهم‌آوری زمینه‌های حمایتی و امنیتی می‌تواند به کارآمدی سیاست‌ها و مشارکت عمومی کمک کند.

تحقیق حاضر نقش ظرفیت‌ها و کمک‌های خارجی، حضور سازمان‌های بین‌المللی و سرمایه‌گذاری‌های خارجی را به‌عنوان شرایط مداخله‌گر برجسته کرد. این یافته‌ها با نتایج شرایط (۲۰۱۴) قابل تطبیق است که افغانستان را در معرض تهدیدهای زیست‌محیطی دانسته و نقش همکاری‌های فراملی و آینده‌پژوهی را مهم می‌داند. مقایسه با سایر تحقیقات نشان می‌دهد که بدون تعامل بین‌المللی و دسترسی به دانش و فناوری جهانی، افغانستان در مدیریت پایدار منابع طبیعی با محدودیت جدی روبه‌رو خواهد بود. بنابراین، رفع تحریم‌ها و استفاده از قراردادهای معدنی شفاف و پایدار می‌تواند مسیر توسعه را هموار کند.

راهبردهای شناسایی شده در این تحقیق شامل تقویت نهادهای حکومتی، تدوین قوانین حمایتی، آموزش و مشارکت جامعه، استفاده از فناوری نوین و حمایت از تحقیقات علمی است. این نتایج همسو با تحقیق صفری و همکاران (۱۳۸۸) است که منابع طبیعی را به سه دسته تقسیم و بر ضرورت حفاظت از منابع تجدیدشونده از طریق آموزش و تغییر نگرش عمومی تأکید کرده بودند. همچنین، با مطالعه رضایی و همکاران (۲۰۲۴) همخوانی دارد که نقش عوامل اقتصادی و زیست‌محیطی را در پایداری زراعتی برجسته کرده‌اند؛ زیرا در افغانستان نیز راهبردهای اقتصادی و فناورانه از عناصر کلیدی برای مدیریت پایدار منابع محسوب می‌شوند.

پیامدهای مدیریت مطلوب منابع طبیعی در تحقیق حاضر شامل توسعه پایدار، بهبود وضعیت زیست‌محیطی (جنگل‌ها، خاک، هوا، آب)، ارتقای اقتصادی (افزایش تولید زراعتی و صادرات،

ایجاد اشتغال) و بهبود اجتماعی (کاهش فقر، افزایش رفاه و همبستگی اجتماعی) است. این نتایج با یافته‌های ملکی و آجلی (۱۳۹۱) و گندمکار و همکاران (۱۳۹۰) هم‌راستا است که بر نقش مدیریت نوین منابع طبیعی در کاهش بحران‌ها و ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی تأکید کرده‌اند. مقایسه کلی یافته‌ها با پیشینه نشان می‌دهد که بسیاری از تحقیقات بر اهمیت عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در توسعه پایدار تأکید کرده‌اند؛ اما تحقیق حاضر با استفاده از رویکرد کیفی و کدگذاری، توانسته ابعاد شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدی را در قالب یک مدل جامع و بومی‌سازی شده برای افغانستان تبیین کند. این امر نوآوری تحقیق را برجسته می‌سازد.

با این حال، می‌توان پرسش‌های تحقیق ذیلاً چنین پاسخ داد: پرسش نخست و دوم تحقیق درباره شرایط علی و زمینه‌ای این گونه پاسخ داده شد: سیاست‌گذاری جامع، فرهنگ‌سازی و نظارت به‌عنوان شرایط علی و مشارکت اجتماعی، امنیت و زیرساخت‌ها به‌عنوان شرایط زمینه‌ای برای مدیریت پایدار شناسایی گردیدند. این موارد نشان می‌دهد که تنها ترکیب این دو دسته شرایط می‌تواند بستر واقعی توسعه پایدار را فراهم سازد.

در پاسخ به پرسش سوم و چهارم، شرایط مداخله‌گر مانند حضور بین‌المللی و کمک‌های خارجی در کنار راهبردهای چندوجهی نظیر آموزش، مشارکت جامعه و استفاده از فناوری‌های نوین، به‌عنوان عناصر کلیدی استخراج شدند. یافته‌ها بیانگر این است که افغانستان نمی‌تواند صرفاً با ظرفیت‌های داخلی به توسعه پایدار برسد و نیازمند هم‌افزایی داخلی و خارجی است.

در نهایت، پرسش پنجم درباره پیامدها نشان داد که مدیریت مطلوب منابع طبیعی علاوه بر حفاظت زیست‌محیطی، پیامدهای اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای دارد؛ از جمله بهبود کیفیت زندگی، افزایش صادرات، کاهش مهاجرت‌های روستایی و تقویت جایگاه بین‌المللی افغانستان. این نتایج تأکید می‌کند که مدیریت منابع طبیعی نه تنها یک ضرورت زیست‌محیطی بلکه یک راهبرد توسعه‌ای چندبعدی است. به طور کلی، یافته‌های تحقیق نشان داد که توسعه پایدار در افغانستان نیازمند مدیریت چندوجهی منابع طبیعی است که بر پایه سیاست‌گذاری جامع، فرهنگ‌سازی، مشارکت اجتماعی، تعاملات بین‌المللی و راهبردهای نوین شکل می‌گیرد. این نتایج نه تنها پرسش‌های تحقیق را پاسخ داده، بلکه با تأیید و گسترش پیشینه‌های موجود، تصویری جامع‌تر از مدیریت پایدار منابع طبیعی در شرایط خاص افغانستان ارائه کرده است.

نتیجه‌گیری

مدیریت مطلوب منابع طبیعی در افغانستان برای توسعه پایدار نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که از عوامل مختلفی چون سیاست‌گذاری موثر، فرهنگ‌سازی گسترده، تأمین منابع مالی پایدار، و نظارت قوی، تا سیاست‌های حمایتی و بلندمدت برای حفظ و بهبود منابع طبیعی و ترویج پایداری زیست‌محیطی بسیار اساسی و ضروری است. در کنار همه این تدوین قوانین محیط‌زیستی موثر، اجرای دقیق آن‌ها و تأمین مجازات‌های سخت برای تخلفات نیز حائز اهمیت اند. در زمینه فرهنگ‌سازی، افزایش آگاهی جامعه از اهمیت حفاظت از منابع طبیعی از طریق آموزش‌های محیط‌زیستی، رسانه‌ها، و مساجد، و سایر منابع همه نقش‌های اساسی دارند. همچنین ارتقاء فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست و ترویج عمل به سمت توسعه پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است. تأمین منابع مالی پایدار از طریق تخصیص بودجه‌های دولتی، جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، و همچنین استفاده از ابزارهای مالی نظیر تسهیلات بانکی و تخفیفات مالیاتی، امکان اجرای پروژه‌های زیست‌محیطی را فراهم می‌سازد. در این فرایند، نیاز به تقویت سیستم‌های نظارتی و مشارکت جامعه برای اطمینان از اجرای موثر سیاست‌ها و پایش مستمر عملکرد نهادها و افراد مسئول بسیار حیاتی است. ایجاد انگیزه‌های اقتصادی برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیست‌محیطی و توسعه فناوری‌های نوین نیز می‌تواند به بهبود کارایی در مدیریت منابع طبیعی کمک کند. به طور کلی، رسیدن به توسعه پایدار در افغانستان نیازمند یک رویکرد گسترده، هماهنگ و شامل همه ظرفیت‌های طبیعی و انسانی است که منوط به تلاش‌های گروه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تلقی می‌شود تا به حفظ و بهره‌وری مطلوب منابع طبیعی کشور و توسعه پایدار به دست آید.

منابع

- صفری پورچافی، پریسا، و کبیری سامانی، عبدالرضا. (۱۳۸۸). نقش منابع طبیعی در دستیابی به توسعه پایدار (حفاظت از آب و خاک). همایش ملی انسان، محیط زیست و توسعه پایدار SID. <https://sid.ir/paper/815986/fa>.
- گندمکار، امیر؛ صفری پور، پریسا چافی، و عبدالرضا امانی (۱۳۹۰). روند مدیریت منابع طبیعی در راستای توسعه پایدار با تاکید بر حفاظت از جنگل ها، محل انتشار: یازدهمین سمینار سراسری آبیاری و کاهش تبخیر
- محمدی، مجتبی، و سنچولی، معصومه. (۱۳۹۲). نگرشی بر رویکرد سناریوسازی مدیریت منابع طبیعی در راستای توسعه پایدار. همایش ملی مدیریت منابع طبیعی. SID. <https://sid.ir/paper/884627/fa>.
- ملکی، افسانه، و آجلی، عبدالعظیم. (۱۳۹۱). مدیریت توسعه پایدار منابع طبیعی، محل انتشار: اولین همایش ملی زراعتی در شرایط محیطی دشوار
- Brebbia, C. A., Tiezzi, E., & Conti, M. E. (Eds.). (2006). *Management of natural resources, sustainable development and ecological hazards* (Vol. 99). Wit Press.
- Craig, L. C. D. (2020). Silver Bullets and the Paradox of Plenty: Natural Resource Development in Afghanistan. In *Military Geoscience: Bridging History to Current Operations* (pp. 171-186). Springer International Publishing.
- De Lara, M., & Doyen, L. (2008). *Sustainable management of natural resources: mathematical models and methods*. Springer Science & Business Media.
- Duran, D. C., Artene, A., Gogan, L. M., & Duran, V. (2015). The objectives of sustainable development-ways to achieve welfare. *Procedia Economics and Finance*, 26, 812-817.
- Doost, Z. H., & Yaseen, Z. M. (2024). Allocation of reservoirs sites for runoff management towards sustainable water resources: Case study of Harirud River Basin, Afghanistan. *Journal of Hydrology*, 634, 131042.
- Flint, R. W. (2004). The sustainable development of water resources. *Water resources update*, 127(2004), 48-59.
- Merino-Saum, A., Baldi, M. G., Gunderson, I., & Oberle, B. (2018). Articulating natural resources and sustainable development goals through green economy indicators: A systematic analysis. *Resources, Conservation and Recycling*, 139, 90-103.
- Pearce, D. (1988). Optimal prices for sustainable development. In *Economics, Growth and Sustainable Environments: Essays in Memory of Richard Lecomber* (pp. 57-66). London: Palgrave Macmillan UK.
- Soltani, H. A., & Khajehpour, E. (2020). Optimal cropping pattern in Afghanistan considering environmental sustainability. *International Journal of Agricultural Management and Development (IJAMAD)*, 10(4), 333-346.
- Sheraz, U. (2014). Foresight as a tool for sustainable development in natural resources: The case of mineral extraction in Afghanistan. *Resources Policy*, 39, 92-100.
- Rezaei, H., Rezaee, A., Radmand, H., & Safdary, A. J. (2024). Evaluating Agricultural Sustainability in Afghanistan (Case Study: Nijrab District). *Process Integration and Optimization for Sustainability*, 1-15.
- Zahid, M. E. (2021). *Sustainable Development Goal and Trade in Afghanistan (a Case of Study: Ministry of Trade)* (Master's thesis, Marmara Universitesi (Turkey))